

modelom kojega formalno determiniraju decentralizacija i autonomizacija. No, centralna (državna) politička kontrola privrede samo je prenesena na niže teritorijalne jedinice (u početku komune, potom republike), pa o osamostaljivanju poduzeća ne može biti niti slova. Poduzeća tako zadržavaju vrlo nizak stupanj samofinanciranja, dok je udio banaka, koje su pod direktnom političkom kontrolom, u tome izrazit. Samoupravni model razvoja socijalizma blizak je etatištkom u nizu elemenata:

1. vrlo visok stupanj društvenog proizvođa odlazi na investicije (što u kapitalizmu nije slučaj). Uz to je prisutan i porast zaposlenosti, ali ne i povećanje produktivnosti.

2. favoriziranje velikih poduzeća — dok je u kapitalizmu velik dio proizvodnje baziran na malim pogonima, socijalizam njeguje gigantizam.

Konsekvence navedenih primjera žive su i u neposrednoj sadašnjosti, i iskustveno potvrđuju sve što se godinama prešućivalo, a u našoj sociologiji **SISTEMATSKI IZBJEGAVALO**.

Racionalan osvrt na takvo što umnogome pripomaže u stvaranju trezvenijeg stava prema svim situacijama koje su dosad doživljavane isključivo privatno i emocionalno, ali je jasno kako je sociološka analiza i ovdje — **ZAKASNILA**. Da li će povratak kapitalizmu u školu u tom smislu pomoći ili odmoći, ostaje nam vidjeti. Svakako valja mnogo učiniti ukoliko se iz loše i nepotpune modernizacije želi postati dijelom postmoderne.

Slavica Jakelić

Draško Aćimović

SJAJ I BEDA PROSTITUTKI

Biblioteka »KARIBI«, Beograd, 1989.
202 str.

Pojam i pojava prostitucije jedna je od onih slabo ili gotovo nikako obrađivanih tema

u našoj književnosti. Kao najbližu definiciju tog pojma možemo uzeti onu po kojoj je prostitucija »*seksualno podavanje uz materijalnu naknadu ili ostvarivanje neke druge materijalne ili nematerijalne koristi*.« Ako se osvrnemo u prošlost, prostituciju možemo naći još u 4. stoljeću pr. n. e. u Grčkoj, Sumeru i Mezopotamiji. Od tog zanata država je izvlačila priličan dio svojih prihoda u vidu poreza. Grčke **hetere** ni tada nisu uživale nikakve povlastice. Uz malobrojnost i slab obrazovni i materijalni status bile su izložene sramoćenju i žigosanju od strane viših socijalnih slojeva. Ni vrijeme rimske vladavine nije promijenilo odnos prema njima, dok je srednji vijek prednjačio u preziru prema takvim ženama (fizičko kažnjavanje, stup sramote, rezanje kose...). Tako nakon srednjovjekovnog mračnjaštva, otvaranje prvih javnih kuća u Italiji, a zatim i Francuskoj u 18. stoljeću, predstavlja značajan pomak k liberalizaciji u tom pogledu. Daljnji napredak donosi sredina 19. st. koja pojavu prostitucije želi i socijalno objasniti, dok jačanje kapitalizma, uz neizbježnu pauperizaciju, tu pojavu još više širi. Čak i fašistička okupacija nastavlja s reglamentacijom te pojave, kao i legalizacijom javnih kuća. Nakon oslobođenja u našoj se zemlji zabranjuje svaki vid prostituiranja koji je u prvim godinama postojanja »stare« Jugoslavije bio toleriran.

Nova vlast tako organizira tzv. profilaktorijske »zavode za preodgajanje prostitutki uz rad i terapiju.« Jedan od takvih »zavoda« nalazio se na **Golom otoku**. Čini se da nakon upoznavanja s tom činjenicom daljnja objašnjenja mogu biti samo suvišna. Danas kada nema zloglasnih profilaktorijskih zavoda, postoje mnogi drugi oblici ponižavanja i diskriminiranja predstavnica tog zanata, no usprkos tome broj prodavačica ljubavi raste iz godinu u godinu. Osim povremenih novinskih članaka, naša publicistika i književnost su malo pažnje odvajale tom problemu. Baš zbog toga ovo djelo Draška Aćimovića smatram svojevrsnim izazovom za čitaoca, te mogućim temeljem za dublje proučavanje te pojave.

Knjiga se tematski može podijeliti na dva dijela. Prvi se dio bavi prostitucijom u Jugosla-

viji (naglasak je stavljen na veće gradske centre) uz sve popratne pojave, dok drugi dio obrađuje stanje prostitucije u svijetu. Sve veći broj prostitutki danas, upućuje nas na izučavanje redova iz kojih se regrutiraju. Uz siromašne djevojke bez zaposlenja, sve je veći broj studentica i zaposlenih žena u tom poslu. Ovim posljednjim je to uglavnom dopunsko i povremeno zanimanje isključivo u svrhu poboljšavanja svoje materijalne situacije. Pritom nije isključena ni potreba za luksuzom, pa se u tom slučaju prostitucija javlja kao mogućnost premošćavanja jaza između želja i mogućnosti. Taj jaz sve više produbljuje žalosna činjenica da posjedovanje materijalnih dobara služi sve više kao dokaz ljudske vrijednosti. Autor se bavi i problemom AIDS-a, što je i logično, jer baš prostitucija uvelike pomaže širenju te opake bolesti.

Premda se po iskazima prostitutki može zaključiti kako se pokušavaju zaštititi, želja za boljom zaradom često, nažalost, ima prednost pred zaštitom. No, autor prostituciju ne obrađuje samo u okviru ostvarivanja materijalne dobiti. Veliku ulogu po njemu igra stjecanje nematerijalne koristi. Pritom prvenstveno misli na prostituciju na estradi za koju tvrdi da kod nas cvjeta. Dobivanje filmske uloge, pjevačkog ili manekenskog angažmana često se procjenjuje vrijednijim od prodaje vlastitog tijela. Kako se knjiga bazira isključivo na anonimnim iskazima i isповijestima samih prostitutki, nešto od tih tajnovitih poslova na estradi otkrile su one same. U većini slučajeva takav vid prostitucije može biti mnogo strašniji, sramotniji i brutalniji od onog uličnog. Spominje se još jedan vid prostitucije, one koja se kreće u krugu istog spola. Pritom obuhvaća homoseksualnost kod žena, ali i kod muškaraca, što je svojevrsni šamar društvu s tradicionalnom ulogom nadmoćnog muškarca u njemu. U našoj zemlji čak ilegalno djeluje organizacija za »iznajmljivanje muškog tijela muškom naručiocu.« I svi su zadovoljni: i zaposleni, i naručioc, i gazda. Autor obuhvaća i poseban sloj tzv. »visoke« prostitucije koja je u našoj zemlji karakteristična za skupe hotele po našim većim gradskim centrima. Mušterije takvih djevojaka uglavnom su

osobe iz svijeta estrade, politike ili sporta. Njihov materijalni status je znatno viši, a uživaju i daleko veću zaštitu. Takav vid prostitucije može nestati tek rušenjem općeprihvaćene slike uspješnog poslovnog čovjeka. Kao protutežu njihovim iskazima, autor navodi tužne isповijesti kavanskih djevojaka, konobarica na usputnim stajalištima uz cestu, čija priča po tragičnosti ni malo ne zaostaje za onim najnižih uličnih prostitutki.

Što se tiče inozemne prostitucije, ona se uglavnom odnosi na veće evropske gradove (London, Pariz, Istanbul, Rim, Amsterdam — koji prostituciju dižu na nivo turističke atrakcije), južnoameričke zemlje, te zemlje dalekog istoka. Svakako treba spomenuti i prodaju naših djevojaka u te strane centre prostitucije. Nije zaobidena ni prostitucija u političkim krugovima, kao posljedica želje za stjecanjem i novca i moći. Takva prostitucija nerijetko dovodi do skandala i afere svjetskih razmjera.

Prema svemu izloženom vidljivo je da prostitucija postoji u svim krugovima i stratumima bilo kojeg društva, te kako je mnogo toga uzrok njoj i ona sama uvjetuje mnogo. Napori beogradskih novinara za aboliciju člana 2. točke 19. Zakona o prekršajima protiv reda i mira, koji se odnosi na prostituciju, naišli su na muk od strane političko-zakonodavnih krugova. Tako je, kako kaže i sam autor, strah od policije još uvijek veći od straha od SIDE.

Brojni su uzroci i čimbenici koji uvjetuju odavanje prostituciji: od poremećene psihosocijalne klime u obitelji, preko niske obrazovne i profesionalne razine, do siromaštva i egzistencijalne nužde. Tradicionalizam i patrijarhalnost su uzroci više za takvo ponašanje. Naime, kod mladih u doba puberteta i pobune protiv roditeljskog odgoja (ma kakav on bio) može doći do ispoljavanja kriminalno-patoloških pojava. Ako takve pojave dočeka još i plodno tlo u obitelji, uvjeti za potonuće na društveno dno su tu. Uzrok potonuća žena na društveno dno, dakako, ne mora biti samo prostitucija. Ona se češće izražava kao posljedica. Porazavajuća je i činjenica da mnoge žene i uz odsustvo prostitucije žive i životare na socijalnom dnu. A izdi-

zanje s dna je teško, gotovo nemoguće. Broj onih koje su uspjele mali je: **Pepeljuga i možda njih još nekoliko.**

Maja Šćepanović

Carl-Ulrik Schierup

»MIGRATION, SOCIALISM, AND THE INTERNATIONAL DIVISION OF LABOUR. THE YUGOSLAVIAN EXPERIENCE

Aldershot: Avebury, 1990.

Jugoslavija kao razvojna petlja

Autor najnovije knjige o Jugoslaviji, **Migration, Socialism, and the International Division of Labour. The Yugoslavian Experience** (Migracija, socijalizam i međunarodna podjela rada. Jugoslavensko iskustvo, Aldershot, Avebury, 1990), Carl-Ulrik Schierup, poznat je našoj i međunarodnoj stručnoj javnosti kao autor brojnih studija i monografija o Jugoslaviji i to prije svega s gledišta proučavanja jugoslavenskih i evropskih migracijskih tokova. Knjiga koju je objavio prije nekoliko godina, *Will They Still be Dancing?* (prikazana u **Reviji za sociologiju**, Vol. 18, 1987, str. 123-125), u koautorstvu s Aleksandrom Alund, obrađuje život jugoslavenskih migranata u Švedskoj. Porijeklom Danac, gdje je završio studij i doktorirao na području socijalne antropologije, Schierup danas radi kao profesor sociologije i istraživač na sveučilištu Umea u Švedskoj.

Schierup se razlikuje od brojnih drugih inozemnih autora koji se bave Jugoslavijom na dva načina. Prvo, on smatra da su vanjske migracije iz Jugoslavije toliko snažan emotivni tok jugoslavenskog društva, da se njegovim proučavanjem može o prirodi toga društva štošta bitno saznati. Drugo, on na jugoslavensko društvo gleda kroz prizmu teorije zavisnosti, koja je u osnovi neomarksistička i koja na

svoj način objašnjava zbog čega jedno relativno nerazvijeno društvo mora postepeno napuštati svoje originalne ideje i ustanove u korist onih koje nalazi u razvijenoj svjetskoj okolini, ali pri tom upozorava, da je, kako god to paradoksalno izgledalo, i takvo prešaltavanje podjednako teško, ako ne još i teže, od ustrajavanja na »originalnim rješenjima«. Ta dilema prožima čitavu knjigu i ujedno predstavlja njezin originalni doprinos sociološkoj jugoslavistici.

Autor polazi od tvrdnje da je sudbina Jugoslavije u velikoj mjeri predodređena razvojem Evrope poslije drugog svjetskog rata, točnije u razdoblju od 1950. do 1973, kada je stvaran »novi dnevni red«, evropski migracijski sustav. To je bila prethodnica za buduću zamašniju integraciju radne snage, kapitala i znanja na evropskom prostoru. U prvom razdoblju došlo je do integracije velike količine, uglavnom nekvalificirane, radne snage iz mediteranskih zemalja. Njoj se priključila početkom šezdesetih i radna snaga iz Jugoslavije. Poslije 1973, međutim, uslijed prodora treće industrijske revolucije, došlo je na tržištu rada do bipolarizacije između intelektualnog i fizičkog rada. Većina razvijenih evropskih zemalja uvela je stroge selektivne kriterije, odbijajući daljnji priliv nekvalificiranih radnika a prihvaćajući samo specijalizirane i visokokvalificirane radnike. Te zemlje također traže od nerazvijenih zemalja emigracije suradnju na programima za masovno vraćanje nekvalificiranih radnika u zemlje porijekla. Tako je stavljen veliki teret na unutrašnju reprodukciju migranata i nezaposlenih u zemljama porijekla.

Na toj točki Schierup započinje analizom jugoslavenskih problema. Jedan od njegovih glavnih argumenata glasi da je *»neprekidno trajanje različitih oblika 'primitivne akumulacije' ključni element sadašnje krize u Jugoslaviji«* (str. 7). Pri tom misli na jednu specifičnu strukturu unutrašnjih društvenih odnosa, što opisuje kao *»patrijarhalno teritorijalizirane«* regionalne državne birokracije koje vremenom sve više zavise od vanjskog transnacionalnog kapitala. U takvom okviru radnički slojevi politički su podijeljeni te se obnavljaju unutar različitih domaćih oblika društvenih odnosa.